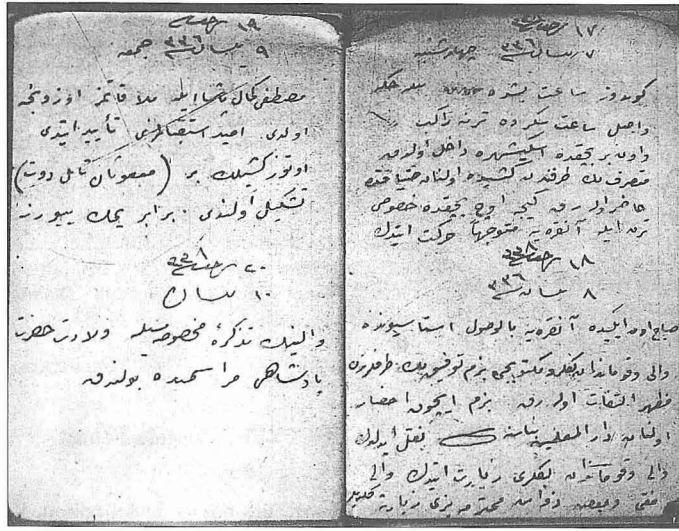

Mustafa
Fehmi
Gerçek'in
hâtıra
defterinden
iki sayfa
(Mehmet
Tevfik
Gerçek
arşivi)

kili oldu (3 Mayıs 1920). Fevzi Paşa (Çakmak) başkanlığında kurulan İcra Vekilleri heyetlerinde de aynı görevini korudu. Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa'nın bulunmadığı zamanlarda İcra Vekilleri Heyeti'ne başkanlık etti. Bu sırada Kuvâ-yi Milliye kurucularından olduğu için İstanbul Örfî İdare Mahkemesi'nce idama mahkûm edilenler listesinde yer aldı (14 Haziran 1920). Şer'iyye ve Evkaf vekili sıfatıyla Büyük Millet Meclisi adına Ocak 1922'de İstanbul halkına hitaben bir beyannâme neşretti. Burada, Anadolu'da mukaddes bir savaş verilirken İstanbul'da bazı müslüman kadınların İslâm ahlâkı ile bağdaşmayan davranışlar içinde bulunduklarını, yabancı erkeklerle umumi yerlerde dans ettiklerini belirttikten sonra İstanbul halkını irşad etmekle görevli kimselerin bu davranışlara müsamaha ile bakmalarının asla mâzur görülemeyeceğini, bu kişilerin yakında hesap vermek zorunda kalacaklarını ifade ediyordu.

27 Nisan 1922'de Şer'iyye vekilliğinden istifa eden Mustafa Fehmi, Şer'iyye

ve Evkaf encümenlerindeki çalışmalarını sürdürdü. Bazı tahkikat komisyonlarına başkanlık etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yaptığı hizmetlere karşılık olmak üzere kendisine birinci dereceden emeklilik maaşı bağladı. Medenî cesareti, ilmi ve vatanperverliğiyle tanınan Mustafa Fehmi 16 Eylül 1950'de Bursa'da vefat etti.

Devrine göre sade bir Türkçe ile yazan Mustafa Fehmi cuma hutbelerinin Türkçe okunması fikrini savunmaktaydı. Yayımlanmış olan mektuplarından 17 Mart 1928 tarihli hutbe konusuna ayrılmıştır. Burada, hutbede okunan âyet ve hadislerin Türkçe açıklamalarının verilmesiyle Arapça bilmeyenlerin de Allah'ın emirlerini anlamış olacaklarını belirtmektedir. Şiirle de meşgul olan Mustafa Fehmi'nin devrin mecmualarında yayımlanan şiirlerinden orta derecede bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Hilye-i Fahr-i Âlem* (İstanbul 1363/1944). Kendi türünde en son yazılmış olma özelliğini hâlâ koruyan ve

"mef'ûlû mefâilûn fe'ûlûn" vezniyle nazmedilen eserin sonunda otuz iki sayfalık bir lugatçe yer almaktadır. Yayımlandığında sade dili, akıcı üslûbu ve âşıkane ifade tarzından dolayı takdirle karşılanmıştır. 2. *Karacabey'den Ankara'ya* (Ankara 1982). Bir kısmı mensur, bir kısmı manzum olan mektup şeklindeki çeşitli yazılarından meydana gelmektedir. Diyanet İşleri eski başkanlarından oğlu Mehmet Tevfik Gerçek'in derleyip Latin harflerine çevirdiği bu yazıları torunu Mustafa Gerçek yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

DİB Arşivi'nde bulunan özlük dosyası; Mustafa Fehmi Gerçek, *Karacabey'den Ankara'ya*, Ankara 1982; Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahidler*, İstanbul 1969, s. 305-306, 333; Cemal Kutay, *Kurtuluş ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*, Ankara 1974, s. 179-182; Albayrak, *Osmanlı Üleması*, IV-V, 165; Utan Kocatürk, *Kronoloji*, Ankara 1983, s. 251, 257, 311, 322; "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin Kuruluşuna Ait Bazı Vesikalar", *TV*, 1/6 (1942), s. 405; Tahir Olgun, "Hilye-i Fahr-i Âlem", *İTA Mecmuası*, II/53-54, İstanbul 1945, s. 7-8; H. Basri Çantay, "Hilye-i Fahr-i Âlem", a.e., II/55-56, s. 3-4; Veli Ertan, "Tarihte Şer'iye Vekilleri, Mustafa Fehmi Efendi, Hayat ve Siyaseti", *Diyanet Dergisi*, VII/78-79, Ankara 1991, s. 283-284.

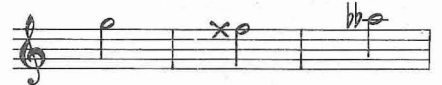
VELİ ERTAN

GERDÂNİYE

(گردانیه)

Türk müzikinde bir perde ve birleşik makamın adı.

Gerdâniye Perdesi. Türk müzikinde portenin sol anahtarına göre beşinci çizgisinin hemen üzerinde bulunan perdenin adıdır. Bu ise rast perdesinin bir sekizli tizindeki (oktav) ses olup tiz sekizlinin on beşinci perdesidir. Bunun bir sekizli tizine de "tiz gerdâniye" adı verilir. Batı müziğindeki adı sol olan gerdâniye perdesi fa (acem) notasının önüne çift diyez veya la (muhayyer) notasının önüne çift bemol koymakla da elde edilir. Tarihte muhtelif ebced notalarında çeşitli harflerle gösterilmiştir. Yakın tarihte kullanılan Hamparsum notasında ise (حمر) şeklindedir.

Gerdâniye Makamı. Türk müzikisinin en eski makamlarındandır. Dizisi, yerinde inci rast makamı dizisine yine yerinde inci hüseyin makamı dizisinin eklenmesinden meydana gelmiştir.

Gerdâniye
makamının
dizileri

Gerdâniye
makamının
genişlemesi

Gerdâniye makamı inici bir makam olduğundan gerdâniye perdesi civarından seyre başlanır. Bu tiz bölgedeki giriş seyrinde gezinebilmek için bir seyir alanına ihtiyaç vardır. Bu da yerindeki rast beşlisini simetrik olarak tiz durak gerdâniye perdesi üzerine göçürmekle elde edilir. Bu suretle aynı zamanda makamın genişlemesi de mümkün olur. Makam ayrıca pest taraftan da nâdiren rast makamı gibi genişleyebilir.

Nota yazımında donanımına rast ve hüseyinî makamlarının müşterek donanımı olan si bakiye bemolü ile fa bakiye diyezi yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Yedeni rast, durağı ise düğâh perdesidir. Makamın birinci mertebe güçlüsü gerdâniye, ikinci mertebe güçlüsü nevâ perdesidir. Ancak birinci ve ikinci mertebe güçlülerin yer değiştirip nevâ perdesinin birinci, gerdâniye perdesinin ikinci mertebe güçlü olarak kullanıldığı eserler de vardır.

Gerdâniye makamı iki ayrı makamın birleşmesinden meydana geldiği için asma karar perdeleri bakımından da zengindir. Hem rast hem de hüseyinî makam ve dizilerinde gezinilip düğâh perdesinde karar edileceğine göre her iki dizinin asma karar perdeleri birlikte kullanılacaktır. Üzerinde rast çeşnisiyle yarım karar yapılan gerdâniye, çok ısrar etmemek şartıyla uşşak çeşnili küçük asma kararlar yapılan muhayyer, yine üzerinde uşşak çeşnisiyle asma karar yapılan ve hüseyinî dizisinin güçlüsü olan hüseyinî, üzerinde rast veya bûselikli asma kararlar (bazan yarım karar) yapılan nevâ, hüseyinî makamının da karakteristik asma karar perdelerinden olan ve üzerinde çârgâhlı veya pençgâhlı asma karar yapılan çârgâh, aynı zamanda rast ve hüseyinî makamlarının müşterek önemli asma karar perdesi olan ve üzerinde segâh, eksik veya tam ferahnâk beşlisi veya segâh üçlüsüyle asma kararlar yapılan segâh ile rast makamı dizisinin de karar perdesi olan ve üzerinde rast çeşnisiyle asma karar yapılan rast perdesi, gerdâniye makamının yarım ve asma karar perdeleridir. Bu makamın icrasından sonra yerinde bûselik beşlisi veya dizisi ile karar verilirse gerdâniye-bûselik makamı meydana gelir.

Gerdâniye makamına örnek olarak Ebûbekir Ağa'nın ağır çenber usulünde, "Bakılır mı o şeh-i kişver-i hüsn-âbâda" mısraı ile başlayan bestesi, Hacı Fâik Bey'in, "Beni sermest eder çeşminle âh

Gerdâniye
makamının
seyir
örneği

ebrûların cânâ" mısraı ile başlayan ağır semâisi, yine Ebûbekir Ağa'nın, "Muntazam kâmeti bî misl ü bedel" mısraı ile başlayan yürük semâisiyle Eyyübî Zekâî Dede'nin düyek usulünde, "Durman yanalım âteş-i aşka" mısraı ile başlayan ilâhisi verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kantemiroğlu, *İlmü'l-mûsikî*, I, 42, 67-69; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 18^b; Mehmed Hâşim, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 32; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 147-149; IV, 227-228; Özkan, *TMNÇ*, s. 364-368; Arel, *Türk Musikisi*, s. 252-253.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GERDEK RESMİ

(bk. ARÜS RESMİ).

GERDİZİ

(گرددیزی)

Ebû Saîd Abdülhay b. ed-Dahhâk
b. Mahmûd Gerdîzî

Zeynü'l-ahbâr adlı
eseriyle tanınan İranlı tarihçi.

Bugün Afganistan sınırları içinde bulunan Gerdîz'de (Cerdîz) doğdu. Hayatını nerede ve nasıl geçirdiği, ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Gazneli Sultanı Zeynülmille Ebû Mansûr Abdürreşid döneminde (1049-1052) yazdığı ve ona takdim ettiği *Zeynü'l-ahbâr*'dan, Gazneli Devleti'nde resmî bir görev aldığı ve sultanın sarayına girdiği anlaşılmaktadır. Yine eserinde Sultan Mahmûd döneminin (998-1030) fetih ve olay-

larını bizzat kendisinin görerek nakledişinden, onun zamanında bunları anlayıp belleyecek bir yaşta bulunduğu tahmin edilmektedir. Hintliler'in dinî tören ve âyinlerini anlatırken bu bilgileri Bîrûnî'den (ö. 453/1061 [?]) duyduğunu söylemesi Bîrûnî ile tanıştığını gösterir. Öyle anlaşılıyor ki Gerdîzî Gazne'de ikamet etmiş ve eserini orada yazmıştır.

Gerdîzî, yaklaşık 442 (1050) yılında Farsça olarak kaleme aldığı ve Sultan Abdürreşid'in Zeynülmille lakabına izâfeten *Zeynü'l-ahbâr* (*Târîh-i Gerdîzî*) adını verdiği eserinde İslâm öncesi İran tarihiyle Hz. Peygamber devrini ve 423 (1032) yılına kadar hüküm süren halifelerin dönemini özetler; 432 (1041) yılına kadar olan Horasan tarihini ise ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bizzat şahit olduğunu belirttiği Gazneliler'in ilk devrine ait olaylar hakkında verdiği bilgiler önemlidir. *Zeynü'l-ahbâr*'a daha sonraki tarihçiler nâdiren atıfta bulunurlarsa da eser Sâmanîler devri de dahil Horasan'ın siyasî ve içtimâî tarihi için başvurulması gereken ilk kaynaktır. Nitekim 344-365 (955-975) yılları arasında Horasan'da meydana gelen olaylar hakkında sadece Gerdîzî'nin tarihinde yeterli bilgi vardır. Eser ayrıca çeşitli toplulukların dinî törenlerine, milletlerin geleneklerine, eski âlim ve filozoflara, muhtelif ilim dallarına, Türk, Yunan ve Hint inançlarına dair son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir (geniş bilgi için bk. Merçil, I [1970], s. 273-275). Gerdîzî'nin, başta Bîrûnî'nin *Tahkîku mâ li'l-Hind* ve el-Âşârü'l-bâkiye'si olmak üzere Ebû Ali Hüseyin b. Ahmed es-Sellâmî'nin bugün